

וחביב על כל תלמידיהם הרבים הבאים אחריהם, כל הגה היוצא מפיהם של הראשונים, בעלי לשון הנקיה, שאפילו כל ספק שלהם וספק ספקא וכל הוה-אמינא שלא כמסקנא — יקרה היא הרבה יותר מכל חכמה יתרה היוצאת מן הפה שאינו נקי כשלהם.

שכן רק אותו הפה ש'חמצו' בדוק שדומה למצה, תוכו כבדו, רק הוא זוכה לעניית דברים הרבה ושדבריו יהיו נשמעים לפני-המקום ולפני הבריות אפילו אין יודעים טעמם. כל היוצא מפה נקי כזה — תורה הוא ויקר מכל חכמה שבעולם ולכשתמלא הארץ דעה את ה', אז נבין ונשכיל את החכמה העמוקה שבדברי חכמים אלה אשר הנותן מענה לשון לאדם שם בפיותיהם ועשאו תורה שלמעלה מבינת אנוש.

כיון שזהו מוסר ההשכל היוצא משקלא וטריא ארוכה זו שנוכרה למעלה, ענין של בדיקת החמץ שבלב ושלשון — עובר לפתיחת הפה לשם מצות הגדה, לכך מצאו להם מסדרי הש"ס מקום נאות להאריך בסוגיא זו עוד, ואחרי השקלא-וטריא הנ"ל, מרחיבים שם החכמים את הדיבור על פני יריעה מאד רחבה ומבארים באר היטב כחה של הלשון, וכל העומק שבדיבור פיו של האדם ומעלותיו השונות, ומלמדים לדעת איזו היא לשון מגונה ומה בינה לבין לשון גסה, לשון סתם, לשון נקיה, לשון קצרה, לשון יפה, לשון חכמים. וכן נמנות שם שאר סגולותיה של הלשון: לשונו של אדם מגלה מסתרי ורזיו הצפונים ביותר; לשונו של אדם מגלה מה הוא עתיד להיות; מלשונו של אדם אתה יכול לעמוד על שרשו וגזעו עד עשרות דורות לפניו וכו' וכו'.

כל אלה דברי הקדמה הם לענין של בדיקת חמץ לפסח. לכן סדרום החכמים בראש מסכת פסחים, לפני הדיון על דיני הבדיקה גופם. והנה כיון שכך, כיצד יכול האדם לשלח חפשי לשונו ולא יבדוק כל מוצאיו בדיקה מדוקדקת בחורין ובסדקין? וביותר, גדולה חובת הבדיקה באור לארבעה עשר כדי שיכנס לליל המחרת בלשון בדוקה ונקיה, ואז יקים מצוות פסח ומצה בתיקון. פסח — פה-סח; מצה — לחם שעונים עליו דברים הרבה, וכל המרבה לספר הרי זה משובח. שכן כל מה שיגיד באותה שעה — ישמע, וכל מה שפיו ירון ויהלל — יקובל וינצח, אמן כן יהי רצון.

תדע לך שענין בדיקת חמץ רומז לטהרת הלב והלשון שקודמת למצוות הפסח בהלל והגדה, שכן גמרא ערוכה וארוכה היא בראש מסכת פסחים. מסכת זו פותחת בדברי התנא שבמשנה הראשונה: 'אור לארבעה עשר בודקין' וכו'. ובאים אחריו חכמי אמת בתלמוד, ועושים שקלא וטריא ארוכה, יותר מן הרגיל בכל הש"ס, לפרש תבה אחת וראשונה ממאמר התנא: תבת 'אור', מה משמעה?

ושני חכמים מפרשים אותה. ודברי שניהם נראים לכאורה כחלוקים זה מזה. ועל 'הוה-אמינא' זו שסוברים רבנן כאילו יש מחלוקת בין החכמים המבארים לשון התנא, הם טורחים ומביאים עליהם ארבע עשרה קושיות וראיות, שבע הראשונות מן התנ"ך ואחריהן שבע אחרות מלשון חכמי המשנה והבריתא. לא הרי אלו כהרי אלו; הללו שמן התנ"ך באות להוכיח לכאורה ש'האור' — משמעו יום, חוץ מאחת מהן, הרביעית במספר (סימן לדבר יום הרביעי, שנבראו בו המאורות) שבאה להוכיח ההיפך, ש'אור' משמעו לילה; והללו שמדברי המשנה והבריתא באות להוכיח ש'אור' — לילה, חוץ מאחת מהן, אף היא הרביעית שבמנין, שבאה להוכיח את ההפך ש'אור' זה — יום הוא.

וריבוי קושיות וראיות אלה, נראים לכאורה כאילו מיותרים, שכן הרבה מהן באות לאחר שקודמותיהן כבר הוכיחו הוכחה מלאה, ולמה מרבים בהוכחות יתרות שלא לצורך, שלא כדרך הש"ס בכל מקום? —

לבסוף יוצאת מסקנה שאין מחלוקת כלל בדברי החכמים המבארים את לשון התנא. הכל מודים ש'אור' זה שאמר התנא — לשון לילה הוא, אלא שהלשונות חלוקין בין מקומות החכמים האלה ולא הבינו התלמידים את לשונותיהם וחשבו כחולקים זה על זה; —

ועתה שכבר נתבררו דבריהם שאין-גיניהם מחלוקת, כל השקלא וטריא הארוכה הזו, למה העתיקוה מסדרי הש"ס? וכל אותם הקולמוסים הנשברים, וכל הדיו הנשפך, לכתוב שקלא וטריא זו על יסוד של הוה-אמינא, וכל התינוקות המתרצעין בבית התלמוד בכל הדורות ללמוד שקלא וטריא של באור תבה אחת מדברי התנא, ושלא כמסקנא — כל כך למה? —

אלא למדו אותך חכמים עיוז תקפה של לשון נקיה. כל מי שלשונו נקיה כלשון התנא, וביותר, בשעה שעוסקים בענין בדיקת חמץ שלפני הפסח והמצה המדובבים את הפה לספר ולהלל — סימן הקר לו שלעולם הוא תר אחרי היפה שבלשונות, עד כדי כך שהוא מניח לשון 'לילה' ותופס במקומה לשון 'אור'. והתנא שלשונו נקיה כל כך, הנקל בעיני תלמידיו ההולכים בעקבותיו להושיב ישיבה כדי לבאר תבה אחת מלשונו, מלשון התנא ש'חמצו' כבר בדוק...

[מחקר: 20 ג' אלול / א' אלול 1621
ח' אלול 1321]